

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis Et Breviarii Romani

In quibus origo cuiusque Ritus, Causæ historicæ, vel mysticæ, ex maiorum ingenio, Theoria, Praxis, Obligatio, & exquisitus Vsus, additis opportunè Decretis omnibus S. Rituum Congregationis, quàm breuißimiè explicantur

Gavanti, Bartolommeo

Antverpiæ, 1634

De Rubricis Missarum Votiuarum in fine Missalis. XVII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40262

cit integrè; quòd nimirum Cathedralis Ecclesia est propria cuiusque, & potest dici Dedicatio propria Ecclesiae, de qua in *Rub. de Symbolo*: quia verè non est ita propria eo sensu quo loquuntur Rubricæ Missalis & Breuiarij de Dedicacione propria Ecclesiae.

11 In ipsa die Dedicacionis Ecclesiae Missa dicitur ut supra.

Ordo Roman. in Dedicacione Eccles. consecrationis Ecclesiae. lege interim Non est huius loci explicare ritum *Tobiam nostrum par. 1. cap. 27. 28. 29.*

12 In ipsa die Dedicacionis Altaris dicitur Missa ut supra.

Antiquitus fiebat annua Dedicatio Altaris, ex *August. Serm. 252. 255. de Tempore*, Nam unicuique Altari consecrato assistere Angelum Dei, probant exempla in *Prato spir. Sophronij cap. 4. & 10.*

13 Plura quoque Altaria consecrari in Ecclesia docet *S. Gregorius libro 5. Epist. 50.* ubi agit de tredecim Altaribus dedicandis, quidquid garrant Hæretici.

14 Demum consecratur Altare, ad indicandam sanctitatem Christi, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 3. ad 4.* Plura lege de Altaribus apud *Tobiam nostrum par. 1. cap. 7.*

De Rubricis Missarum Votiuarum in fine Missalis.

XVII.

1 **S**equentes Missæ Votivæ, licet pro Sacerdotis deuotione quacunque die dici possint per hebdomadam, quando Festum Duplex non occurrit: hoc tamen passim, nisi rationabili de causa, fieri non debet, sed, quoad fieri potest, Missa cum Officio conueniat. Cuique autem diei propria Missa potest assignari, ut Feria secunda, nisi dicatur pro Defunctis, Missa de sancta Trinitate, Feria tertia de Angelis, Feria quarta de Apostolis, Feria quinta de Spiritu sancto, vel de sanctissimo Eucharistia Sacramento, Feria sexta de Cruce, vel de Passione Domini, Sabbato de sancta Maria. In ipsis non dicitur Gloria in excelsis, nec Credo, nisi pro publica Ecclesia causa. In Missa autem beatae Mariae in Sabbato, & in Missa Angelorum, dicitur tantum Gloria in excelsis.

2 Tempore Paschali in fine Introitus dicuntur duo Alleluia, & in fine Offertorij & Communionis additur Alleluia, ubi non habetur.

3 Missarum Votiuarum de Trinitate, de Angelis, de Spiritu sancto, de Cruce, & de sancta Maria, auctorem aliquo modo diximus supra in Rubric. *gener. 1. par. tit. 4. num. 3. pag. 9. fuisse Alcuinum. Docuimus etiam ibidem, Cur Feriæ secundæ tributa fuerit Missa de Trinitate, Feriæ tertiæ de Angelis, Feriæ*

Feria quinta de Spiritu sancto, & de sanctissimo Sacramento, quæ in recognitione Missalis, Clementis Octavi auctoritate, fuit hoc loco collocata, pro solemnibus quadraginta horarum, quam vocant, Oratione; & pro quolibet die per annum, & alijs de causis extra eiusdem Festum & Octauam occurrentibus; cui nihil addi debet, neque *Sequentia*, incõsulta Sede Apostolica. item Feria sexta de Cruce, cui addita Missa de Passione, similem habet causam. Denique, cur Sabbato Missa de beata Virgine assignata sit; vbi docuimus etiam, non posse dici Votiuas Missas ijs diebus, in quibus prohibetur fieri de Festo Duplici.

4 Missa de Angelis, *Benedicite*, &c. citatur in *Concilio Constantiensi Sessione 9.*

5 Feria quarta dicitur Missa de Apostolis, quæ non ante Pium V. eiusdem fuit assignata; vel quia successit Missa Votiuæ de charitate, quam eidem Feriæ *Alcuinus* inter Votiuas assignauerat; vel quia hac die creati fuere Sol & Luna: Petrus autem fuit Sol Hebræis, Paulus Luna Gentibus, prima Ecclesiæ luminaria; vel quia occupatis alijs Ferijs, ex causis suprâ allatis, hæc Apostolis debebatur, tamquam Patronis totius Ecclesiæ; vel quia die Mercurij obierunt, ex *Ciaconio in Vista S. Petri*. aliam causam vide loco citato num. 3. Collectæ verò de Apostolis auctor est, vel Leo II. ex *Durand. lib. 7. cap. 15.* vel Leo IV. ex *Ligno vite lib. 5. Arnoldi VVion.*

6 Quæsitum est, An in Votiuam Conuersionis sancti Pauli faciendâ sit Commemoratio sancti Petri, qui numquam separatur à S. Paulo. Respondeo, nisi vice illius dicatur Votiuam communis utriusque Apostolo, cum

intentione ad venerandam Conuersionem sancti Pauli, quod mihi arripet; omnino numquam separandi erunt ij quos Ecclesia coniunxit: & licet in Sexagesima videatur eosdem separare in Collecta solius sancti Pauli, latenter id facit ob stationem in Ecclesia sancti Pauli, quem, tacito nomine proprio, Doctorem Gentium appellat.

7 In Sabbato de beata Virgine quinque Missæ positæ sunt, pro diuersitate temporum accommodatæ, vt consideranti satis apertè patet. Oratio *Concede* cum duabus sequentibus habetur in *Sacramentario Gregoriano*, vbi etiam Orationes de Cruce, Paschalis, & non Paschalis.

8 Sed quid agendum, quando Missa Votiuam exigitur de Assumptione beatæ Virginis, de Natiuitate eiusdem, & eiusmodi dici potest Missa de beata Virgine ex his quinque Votiuis, cum intentione ad honorem Assumptionis beatæ Virginis, &c. aliàs enim dedecet, vel dicere, *Gaudeamus omnes in Domino diem Festum*, &c. vel immutare tunc verba *diem Festum*, in *commemorationem*; tum alia sequentur incongrua: neque laicorum causa violandæ sunt Rubricæ.

9 Missa *sanctissimi Rosarij* non conceditur omnibus, vt dictum est suprâ, à sacra Rituum Congregat. pag. 291. Quod si quis habeat onus celebrandi Missam de Rosario, consulat sacram Congregat. Rituum, quæ concedere solet, vt dicat Missam de beata Virgine Votiuam vt in Missali, & satisfaciat, ex Decreto eiusdem sacre Congregat. die 6. Maij 1623. 7. Augusti, & 30. Septembris 1628. eodem modo decreuit sacra Rituum Congregatio de *Missâ sanctæ Mariæ*
de

de Carmelo die 8. Aprilis 1628. vt ne sit communis omnibus, sed tantum Carmelitis.

10. De Apostolis alijs, quando Votiuā occurrit dicenda, si quid ratione temporis desit, puta Tractus, seu *Versus* cum *Alleluia*, tempore Paschali, *Tractus* quidem desumi poterit ex Missa Votiuā sanctorum Petri & Pauli; *Versus* autem cum *Alleluia* tempore Paschali, imò verò etiam Introitus cum accessorijs, ex Festo S. Marci, vt in simili casu iubetur in fine Missæ Votiuæ Apostolorum Petri & Pauli. est enim eadem ratio.

11. Dubitatum est, An in Ferijs Aduentus, in quibus post *Graduale* omittitur *Alleluia*, si Missæ dicantur Votiuæ, & præsertim pro peccatis, & de passione Domini, omittendus sit *Versus* cum suo *Alleluia*; sed verè non sunt Missæ de Tempore, vt Feriæ Aduentus, Quatuor Temporum, & Vigiliarum quæ ieiunantur, in quibus *Graduale* tantum dicitur. Et sicut Votiuæ participant de Festis quorum sunt Votiuæ, ita decet post *Graduale*, id est lamentum, audiri *Alleluia* extra Septuagesimam, ad aliqualem lætitiā exprimendam, vt in Rubricis gener. enarrauimus. Vide Missam Votiuam de beata Virgine, ab Aduentu ad Natiuitatem Domini, in qua reperies *Alleluia* vt in Festis. Omnes autem Votiuæ institutæ sunt in eodem gradu, licet aliqua minus solemnitatis visã sit habere quàm aliæ, vt de passione, pro peccatis, infirmis, & eiusmodi; optima igitur Missalis Rubrica.

12. Obseruandum verò est infra Octau. Paschæ, si Votiuā canretur pro re graui, in ea non dici *Graduale*; quod conuenit illi Octauæ, non Voti-

uæ Paschali, ita Ruiz in suo *Cerimoniali*; & benè: neque dici *Ite Missa est*, cum duplici *Alleluia*; quod proprium est Paschalis Missæ de Octaua, vt supra diximus *parte tit. 11. num. 3.*

13. In alijs Votiujs Sanctorum vel dicitur Missa propria Sancti, si habet, mutato in Collecta verbo *Natalitia*, *Festa*, & eiusmodi, in *Commemorationem*; desumptis item vel *Tractu*, vel *Versibus* cum *Alleluia*, vel etiam *Graduali*, si opus est, ex Missa de Comuni; vel certè tota Missa dicatur de Comuni, prout ratio temporis siue Paschalis siue non Paschalis requirit. Paschale verò tempus durat, vt diximus, vsque ad Sabbatum post Pentecosten inclusiue.

14. Missa de *quindecim Auxiliarijs*, quæ impressa est Venetijs, reiecta est à sacra Rituum Congregatione die 16. Ianuar. 1617. ita, vt neque retineri possit in calce Missalis, sub pœnis librorum prohibitorum: eodemque modo reiecta est Missa de *Patre aeterno* Madriti edita, & Missa de *S. Gregorio pro Vinis* Venetijs impressa. extant Decreta prælo data die 8. Aprilis 1628.

15. In Votiujs pro gratiarum actione additur Oratio propria, quæ habetur post Votiuam de sancta Trinitate, cum conclusione distincta à conclusione primæ Collectæ, seu Orationis, vt in *Rubric. gener. 1. part. tit. 7. num. 7. pag. 19.* diximus, ita, vt in Missa solemnibus tantum Orationes dicantur cum distinctis conclusionibus; quod non minuit solemnitatem, sicut neque Festum S. Petri diminuitur, addita Oratione tantum S. Pauli in Missis autem priuatis secunda erit de Officio, vt ex supradictis patet. *1. part. Rubric.*

Rubric. tit. 4. num. 3. pag. 9. tertia de gratiarum actione.

16 In Missa ad postulandam gratiam Spiritus sancti, quæ est eadem ac de Spiritu sancto, mutantur Orationes; & dicuntur eæ quæ habentur in fine eiusdem Missæ Votiuæ de Spiritu sancto, & leguntur in *Sacramentario Gregoriano*.

17 Aliæ Missæ Votiuæ pro diuersis rebus dici possunt quacumque die, nisi fuerit Dominica, vel Officium Duplex, sed tamen passim non dicantur, nisi vrgenti de causa, vt supra dictum est de alijs Missis Votiuis.

18 Additæ sunt enim tredecim aliæ Missæ Votiuæ prædictis, pro alijs necessitatibus, de quibus aliqua notatu digna nunc enarrabimus. Et quidem quæ ad Summum Pontificem creandum, creatum, coronatum attinent, qui est caput Ecclesiæ, nemo eas vocabit in dubium; cum pro eodem in Canone semper orandum sit distinctè: in Collectis etiam Oratio pro Papa est satis frequens, & in solemnioribus anni temporibus. Patebit adhuc multò magis ex ritu mox laudando circa Episcopos locorum proprios. Sanctus Leo in suæ assumptionis anniuersario Sermones habuit; imò Romanam conueniebant eo die alij Episcopi, vt videre est in *Epistola Hilary Papæ ad Ascanium*. Prima ergo vice poterit hæc Missa dici, etiam in Dominica, seu Festo Duplici, id est, Missa vt in Cathedra sancti Petri, tam in creatione Papæ quam in coronatione, mutata Collecta, cum *Credo*, vt in Missali dicitur. in Anniuersario eadem dici debet.

19 De Anniuersario Electionis seu Consecrationis Episcopi extat Canon *Felicis de Consec. Dist. 1. Solemnista-*

tes. dicebatur autem Natalis dies Episcopi, ex sancto *Ambrosio lib. 8. Epist. 60. ad Felicem, edit. Rom. Paulin. Epist. 16. ad Delphinum, & ex Hilario prædicta Epistola ad Ascanium*. Nota in Rubrica particulam seu; nam sonat &, vt patet apertè in *Rubrica de Symbolo circa finem, & in Rubric. de Coloribus parament. num. 2. circa finem*. quare vtraque celebrari potest. Apud Græcos in Menologijs notantur dies Ordinationum sancti Basilij, sancti Ioannis Chrysoptomi, & aliorum. Apud Romanos vide quæ scribit *sanctus Ambrosius de Felice Comensi Episcopo lib. 8. Epistola 60. cit. S. August. de Aurelio Carthag. Serm. 32. de Verb. Domini, & de suamet Ordinatione anniuersaria Homil. 24. & 25*. Ex quibus patet, si altera tantum celebretur, consecratio potius quam electio celebranda erit.

20 Si igitur venerit in die Festiuo, Missa erit de Festo, cum commemoratione pro Episcopo, *Carimon. Episc. lib. 2. cap. 35*. In Oratione autem nominatur Episcopus, & ciuitas; quia Ecclesia sine additamento significat vniuersalem Ecclesiam: si verò in die non festiuo Missa dicitur vt in *Missali, & emendato Cerimoniali*, cum vnica Oratione, *Gloria, Credo*, & *Prefatione* communi, siue de tempore, vel habente rationem temporis; quia forte infra Octauam occurrat.

21 In sequentibus Missis nulla est difficultas: ante Pium V. erant in vlu; & in *Sacramentario Gregoriano* leguntur Orationes pro *iter agentibus, pro quacumque necessitate, remissione peccatorum, tempore belli, pace, vitanda mortalitate* (cuius Missæ dicitur auctor Clemens VI. in *Ligno vitæ lib. 5.*) & pro *infirmis*, sed & Missæ pro *infirmis*

meminit *Chrysof. Homil. 77. in Ioan. Missam pro moribundo innuit Ioan. Diac. lib. 4. de Vita S. Gregor. cap. 86.*

22 Missa pro sponso & sponsa dicenda est extra diem Festum de præcepto, *ex propria ante eandem Missam Rubrica*, quæ Missam Dominicæ seu Festi celebrari iubet cum commemoratione benedictionis: si vidua sponsa est, non benedicitur cum hac Missa, etiam si vir numquam nupserit; si vero nupserit vir, & virginem ducat, ubi

ea viget consuetudo, poterunt nuptiæ benedici cum hac Missa, vt habetur expressè in *Rituali Rom. Pauli V. Ceterum Missæ Sacrificium offerri iustum in nuptiis*, docet apertè *Tertullian. ad Vxor. lib. 2. in fine. Vnde sufficiam*, inquit, ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblationis autem nomine intelligitur Missam *Baron. anno 57. num. 49. Videamus Rubricas.*

23 *Dicto Pater noster, Sacerdos, antequam dicat, Libera nos, quæ sumus Domine, stans in cornu Epistolæ versus sponsum & sponsam ante Altare genuflexos, dicit super eos sequentes Orationes.*

Tenente librum ministro ante eum, & dum recedit à medio, seu accedit ad medium, genuflectat semper Sacramento: verum congruè post septem petitiones Orationis Dominicalis, petit confestim Sacerdos quæ sunt vilia sponis coram eodem Sacramento, vt

efficaciùs obtineat, & iterum reuertitur ad Preces Ecclesiæ pro iisdem etiam sponis, dicens: *Libera nos, &c. Orationes autem pro sponis sunt Ordinis Romani. Poterit suo loco dari Patrum cum instrumento osculato à Sacerdote per ministrum sponso & sponsa,*

24 *Postquam sumpserit Sanguinem, communicet sponfos.*

Ex Tertulliano de Monogamia c. 11. Illi (Sacerdotes) sic dabunt viros & vxores, quomodo buccellas; quas su-

præ docuimus esse particulas cum Baron. supra citato num. 49. licet Albaspin. aliud ibi intelligat.

25 *Sacerdos, antequam populo benedicat, conuersus ad sponsum & sponsam dicat, &c.*

Hoc est, in cornu Epistolæ, vt supra, & vt de vicino libro commodè legat.

Benedictio specialis danda est ante generalem, quasi ante partem aliorum.

26 Aspersio sponforum, quæ fit cum Aqua benedicta in fine, fiat cum aspergillo & aqua, & cum signo Crucis super eos, eo modo quo dicitur in *Rituali Romano, in benedictione mulieris post partum, &*

aliarum personarum. Benedictio vero hæc sponforum firmata fuit Eusebii Decreto Epistola 1. ad Episcopos Africanos.

27 Ultimo loco ponuntur Orationes diuersæ ad libitum dicende, quando non est Festum Duplex. Cuius quas hæc occurrunt notanda, & Primò, Regulam illam, *De eodem non fit in Missa bis per modum principalis, siue sit Festum, siue sit Votum, &c.*

modum simul Commemorationis, veram esse, & habere locum in sensu formali Commemorationis, quæ dicit ordinem ad Officium; quod accidit in Collectis ordinariè, non ultra tertiam in Missa: non autem locum habet illa Regula in Collectis purè accessorijs, remotioribus à prima; nec in ijs, quæ addi possunt vsque ad quinque, seu septem, vt supra dictum est in prima par. Rubr. iii. 9. de Orationibus num. 12. pag. 27. Prima pars probatur ex eodem tit. 9. num. 15. vbi idè in Missis de beata Maria dicitur Oratio de Spiritu sancto, & in Votiuæ de Apostolis, pro *A cunctis* dicitur, *Concede*, de beata Virgine, vt ibidem adnotauimus. Altera pars manifestè patet; quia alioquin sequeretur, quòd, quando plures dici possunt Orationes (inter quas certum est, fieri semper mentionem de beata Virgine in Oratione *A cunctis*, vel, *Concede*) numquam in Missa posset dici Oratio ad poscenda Suffragia Sanctorum, *Concede quasumus*, &c. neque alia, pro Congregatione, & familia, in quibus fit expressa mentio de beata Virgine; & essent frustrà in Missali, quod non debet dici. Item in Missa de Spiritu sancto Votiuæ cum quinque Orationibus non posset vmquam dici Oratio ad postulandam continentiam, *Vre igne sancti Spiritus*; neque, pro *Deuotis amicis*, in qua etiam nominatur Spiritus sanctus. Item in Votiuæ de Apostolis, & in alijs Missis, in quibus dicitur *A cunctis*, & tertia est ad libitum, non posset vmquam dici Oratio pro *constituto in carcere*, in qua nominatur beatus Petrus. Ergo ultra vicinioriam accessoriam, quæ Commemorationem sapit, & debet esse diuersa à prima Collecta, nihil refert, an

in alijs purè accessorijs, & remotioribus à prima, mentio de nouo fiat eorum qui in prima vel altera Collecta fuere nominati: qua concessa distinctione, certè nihil erit frustrà positum in Missali Romano.

28 Prima tamen Oratio ex his Votiuis, nimirum *ad poscenda Suffragia Sanctorum*, non debet dici, quando dicitur *A cunctis*, quia eadem sunt, vt ex titulo earundem patet: poterit autem illa prima, *Concede*, dici in ea Missa, quæ habet secundam, *Concede*, de B. Virgine, & admittit quinque vel septem Orationes suo loco congruo post Orationem tertiam, si propria sit assignata: vel poterit & à Maioribus quandoque iuberi, vt dicatur etiam in Duplicibus pro re graui & publica causa, sicut alia, *Deus refugium nostrum*, & *virtus*, &c. & his modis non erit superflua in Missali; qua de re acutè dubitauerunt nonnulli. Auctor eiusdem primæ Orationis nescitur; sed meminit *Abbas Grimoldus in libro Sacramentorum apud Pamelium in Tomo 2. Liturgicon Eccles. Latina.*

29 Orationis *A cunctis* iam dedimus auctorem, & declarauimus N. quod in ea habetur pag. 25. Addimus hoc loco, pro dignitate Patroni nominandi in illo N. ante Apostolos quandoque nominationem fieri, vt S. Michaelis, vel S. Ioannis Baptista, ex Decreto sacre Rituum Congregationis die 22. Augusti 1620.

30 Oratio pro seipso *Sacerdote* (quod supra docuimus pag. 25.) dici non debet in Missa, cui interest proprius Episcopus, vel eo maior, vel Princeps magnus, ex *Burchar. in Ord. celebrat. Missæ*; potiùs orandum est pro Prelato seu Principe præsentè, quod fit ob reuerentiam eorundem Maiorum.

Habetur autem Collecta hæc in libro Sacramentorum Abb. Grimoldi cit.

31 Idem Abbas Grimoldus meminit ibidem Orationum pro nauigantibus & ad humilitatem postulandam: reliquæ, pro Papa, Imperatore, Rege, Prælati, contra persecutores Ecclesiæ, contra male agentes, ad pluiam, serenitatem, repellendas tempestates, pro peste animalium, petitione lacrymarum, tentatis & tribulatis, ad malas cogitationes repellendas, ad continentiam postu-

landam, pro deuotis amicis, pro saluatiuorum, habentur in Sacramentario Gregoriano. At in Oratione pro Imperatore adde electo, si nondum est coronatus, ut dictum est in Benedictione cerei Paschalis. est enim eadem utrobique ratio.

32 Ultima pro uiuis & defunctis cum duabus sequentibus tribuitur Augustino tamquam auctori à Durando libro 4. cap. 15. & idem affirmatur in Sacramentario Gregoriano.

De Rubricis Missarum pro Defunctis. XVIII.

1 Missæ mortuorum imitantur triduanam Christi sepulturam: sicut enim in illo triduo, ita & in his Missis omnia laudis cantica subtrahuntur, & solemnitates omnes subtrahuntur, Durand. lib. 7. cap. 35. & nos iam multa diximus supra in Rubric. gener. par. 1. tit. 5. toto pag. 10. & par. 2. tit. 13. toto pag. 180.

2 Introitus constat duobus Versibus, quod aliàs non fit, nimirum *Te decet*, & *Exaudi orationem*: vel quia secundus succedit in locum *Gloria Patri*; vel quia optamus Defunctis stolam binam, animæ & corporis, Durand. lib. 6. cap. 52.

3 Offertorium habet *Versum* ad modum Responsorij; eiusmodi erant antiqua omnia Offertoria, ex Durand. lib. 4. cap. 27. in quo explicatur illud verbum *inferni*, id est Purgatorij, qui est locus inferior, & non differt ignis utriusque loci, nisi in duratione: cetera conueniunt, & significant, ne Deus obliuiscatur animarum.

4 *Communio* etiam est vnica in toto Missali cum repetitione & *Ps. Requiem*, ut in Responsorijs, ad instar antiqui ritus Ordinis Romani, in quo,

communicante populo, Versus *Communio* cantabatur cum additione Versus *Gloria Patri*, &c. Microl. cap. 18.

5 Quis auctor Sequentiæ? ex Auctore *Ligni vite* lib. 1. cap. 70. sanctus Gregorius est; ex Stephano Proythino lib. 1. de *Quatuor noniss.* cap. 5. S. Bernardus, cuius initium est, inquit ille:

*Cum recordor moriturus,
Quid post mortem sim futurus,
Terror terret me uenturus,
Quem expecto non securus.
Terret dies me terroris,
Dies ira ac furoris,
Dies luctus ac mororis,
Dies ultrix peccatoris.
Dies ira, dies illa, &c.*

At hi quaterni sunt versus, reliqui termini. Sed Bzouius anno 1294. num. 37. & 38. ex Leandro Alberto, eam tribuit Latino Cardinali Vrsino, seu Frangipanio, & idem est. Alij tribuunt alijs; Augustino de Biella Ordinis Eremitarum S. Augustini, qui erat in humanis anno 1491. *Joseph Pamphilus* in *Chronicis August.* ex *Anna* tamen: qui etiam se legisse ait in *Annal. Predicatorum*, r. Humbert.